

УДК 340.12:342.5

Ростислав Матвійів

Національний університет “Львівська політехніка”,
аспірант Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
rostyslav.i.matviiv@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1280-6776>

ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ДОБРОЧЕСНОСТІ СУДДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

<http://doi.org/10.23939/law2023.39.021>

© Матвійів Р., 2023

У статті розглядаються аспекти узагальнення проблем у сфері доброчесності суддів у сучасних умовах політико-правової реальності.

Доброчесність суддів є основою для забезпечення громадянських прав і свобод, а також для виконання важливої ролі суддів у забезпеченні справедливого суспільства. У контексті судової реформи в Україні доброчесність суддів виступає як стратегічний інструмент забезпечення незалежності та прозорості судової системи, сприяє зміцненню довіри громадян до судової влади та підвищенню авторитету суду у суспільстві.

Констатовано, що у контексті очищення судової влади, доброчесність суддів стає ключовим інструментом виявлення та використання негативних явищ, таких як корупція, необ'єктивність та інші порушення етичних норм. Це вимагає від суддів лише дотримання букви закону, але й вищих принципів правосуддя, які обґрунтовуються на загальних правах людини та принципах справедливості.

Мотивовано, що довіра до судової системи обґрунтовується на глибокому пізнанні суспільством рівності перед законом та незалежності суддівського корпусу від впливу політичних чи інших зовнішніх чинників, виступаючи ключовим елементом легітимації влади та правової системи загалом. Тому узагальнено, що судова система, як рефlector у всій правовій системі, несе в собі величезну відповідальність перед суспільством і державою загалом, сприяючи встановленню довіри до правового ладу і підтримці принципів рівності та справедливості.

Виокремлено такі проблеми у сфері доброчесності суддів у сучасній політико-правовій реальності: моральна нестійкість представників судового корпусу та дилема індивідуальної моральності в контексті судового рішення; політичний вплив на суддів та процес здійснення правосуддя; системні вади та морально-етична орієнтація судової системи, тут важливо врахувати, що судова система сама може писати внутрішні дефекти та конфлікти інтересів, які можуть підірвати доброчесність суддів; міжкультурний дисонанс та проблеми соціокультурної адаптації суддів у міжнародних аспектах імплементації багатоманітності соціального простору.

Ключові слова: доброчесність суддів; судова система; правосуддя; справедливість; громадськість; морально-етичні норми; суспільний устрій; судова реформа.

Постановка проблеми. Доброчесність суддів є основною вимогою для справедливого функціонування судової системи та довіри громадян до неї, є невід'ємною частиною юридичної системи України, що обґрунтовується на принципах правової держави і загальних прав людини, є орієнти-

ром всієї правової політики держави. З приводу останнього науковці вказують, що “завданням належної правової політики є формування такого механізму правотворчих, правозастосовних і правотлумачних гарантій, який би враховував новітні вимоги соціальної дійсності та класичні морально-етичні моделі існування цивілізованих націй” [1]. Вона передбачає, що судді повинні діяти безпристрасно, чесно та відкрито, керуючись законом і ціннісно-суспільними атракторами, вказане явище має важливе значення для правової держави, оскільки забезпечує незалежність судів від політичного тиску та впливу зовнішніх чинників. Вказане формує основу для прозорого та надійного правосуддя, де кожен громадянин може бути впевненим у тому, що в державі діє справедливе правосуддя.

Доброчесність суддів створенню стабільного правового середовища, де нормативні вимоги та гарантії є однакові для всіх, що формує феномен довіри до судової системи, а як наслідок до всього права та державних інституцій. Крім того, доброчесність суддів є гарантією захисту прав та свобод громадян від можливих зловживань владою, оскільки виключає можливість допущення корупції та недбалості в судовій діяльності. Усе це робить доброчесність суддів невід’ємною складовою частиною справедливого, прозорого та надійного правосуддя, що є фундаментом правового порядку та демократії в суспільстві.

Розуміючи вагомість та особливу затребуваність такого інструменту забезпечення правосуддя, в практичологічному вимірі виникають проблеми реальної дієвості інституту, тому доктринального аналізу потребують окремі аспекти прояву доброчесності суддів у сучасній політико-правовій реальності.

Аналіз дослідження проблеми. Проблеми судового реформування, відкритості органів судової влади, взаємодія їх з громадськістю досліджували науковці галузевого та загальнотеоретичного спрямування, зокрема Ю. Бисага, Д. Белов, І. Жаровська, Н. Ортинська, В. Ковальчук, Т. Гарасимів, О. Парута, І. Личенко, В. Чернописька та інші. В іноземній літературі є репрезентативними дослідження Z. Smidova, A. Cavaciuti, J. Johnsen [2], M. Szwed.

Однак виникають додаткові аспекти, зокрема малодослідженою і нормативно не визначеною є сфера доброчесності суддів, котра потребує додаткового аналізу.

Метою статті є проблеми у сфері доброчесності суддів у сучасних умовах політико-правової реальності.

Виклад основного матеріалу. Доброчесність суддів є не лише правовим, але й етичним і філософським імперативом у сучасному правовому дискурсі, особливо в контексті очищення судової влади та проведення судової реформи. На перший погляд, доброчесність суддів може бути представлена як елемент нормативно-правового поля, що регулює поведінку суддів, орієнтований на виконання вищого принципу справедливості. Проте за глибинний аналіз дає можливість стверджувати, що цей принцип втілює фундаментальну філософію права, яка визнає невід’ємну роль суддів у забезпеченні справедливості та реалізації прав і свободи особи.

У контексті очищення судової влади, доброчесність суддів стає ключовим інструментом виявлення та використання негативних явищ, таких як корупція, необ’єктивність та інші порушення етичних норм. Це вимагає від суддів лише дотримання букви закону, але й вищих принципів правосуддя, які обґрунтовуються на загальних правах людини та принципах справедливості.

Судова реформа в Україні покликана забезпечувати не лише формальний перегляд законодавства, але й переосмислення функцій та завдань судової системи в сучасному суспільстві, відтак доброчесність суддів є основним аспектом, який формує основу впровадження нових стандартів етичності та професійності в суді. Узгоджуючи правовий і філософський підходи, можна стверджувати, що роль доброчесності суддів у судовій реформі та очищенні судової влади є класифіка-

тором трансформації правової системи від інструменту влади до механізму захисту права та справедливості для кожного громадянина.

У сучасному юридичному дискурсі доброчесність суддів виглядає як критичний фактор у євроінтеграційному напрямку розвитку державності, тому цей принцип нині науковою спільнотою розглядається як невід'ємна частина цієї юридичної культури та етичної нормативності, аксіологія якого відображає верховенство права та найвищих стандартів судової діяльності. В конгломераті судової реформи доброчесність суддів виступає як запорука впровадження прозорих та справедливих процедур, спрямованих на підвищення довіри суспільства до правової системи, у тому числі формуючи "плацдарм" для відображення невідворотності покарання, об'єктивність і справедливість правосуддя та апологетичність правових норм.

В умовах трансформації та потреби радикальної зміни суспільного устрою не тільки в контексті декларативності прав і свобод людини і громадянина, а реального забезпечення верховенства права, рівності, недискримінації, законності та справедливості, слід застосувати доброчесність суддів як основний морально-правовий інструмент оновлення інституту судової влади. Вона розуміє якість правосуддя та його сприятливість забезпечити справедливість для кожного громадянина.

Зрештою, у світлі судової реформи, доброчесність суддів стає джерелом стабільності та розвитку правової системи, що віддзеркалює сучасні вимоги суспільства до правосуддя і підтримує ідею правової держави, вона виражає важливий аспект функціонування судової влади, який є ключовою роллю у формуванні правової культури та забезпеченні стабільності суспільного устрою, оскільки судова система у своїй природі є головною інстанцією, яка сприймається громадськістю як ключовий чинник у всій правовій системі у державі. Її функції необхідно визначати в контексті політико-правових параметрів, оскільки вона виступає основним інструментом впровадження нормативно-правових актів і забезпечення їх реалізації на практиці, тому судова система акцентується як остаточний орган вирішення правових спорів та забезпечення дотримання норм права у суспільстві.

Довіра до судової системи обґрунтовується на глибокому пізнанні суспільством рівності перед законом та незалежності суддівського корпусу від впливу політичних чи інших зовнішніх чинників, виступаючи ключовим елементом легітимації влади та правової системи загалом. Тому можна констатувати, що судова система, як рефлектор у всій правовій системі, несе в собі величезну відповідальність перед суспільством та державою загалом, сприяючи встановленню довіри до правового ладу і підтримці принципів рівності та справедливості.

В сучасних умовах судова система функціонує в тріаді викликів політико-суспільної реальності: повномасштабної війни в Україні; незавершеність та політична варіативність судової реформи; соціальна нестабільність та демографічно-ментальні виклики глобального та інформаційного характеру. Вказане впливає на інститут доброчесності суддів, тому, на нашу думку, слід виокремити основні проблеми в цій сфері.

По-перше, це питання моральної нестійкості представників судового корпусу та дилема індивідуальної моральності в контексті судового рішення. Суддівська доброчесність, виходячи з етичного аспекту, вимагає вищого рівня моральності та етичної стійкості, проте, індивідуальні моральні переконання та внутрішні конфлікти можуть вплинути на об'єктивність судових рішень. Ця проблема звертає увагу на філософсько-правовий аспект суддівської доброчесності, який виникає у складності визначення універсальних етичних норм для всіх суддів, оскільки судді мають власні моральні переконання та цінності, які можуть конфліктувати із загальноприйнятими стандартами. Зокрема така дилема може виникнути у випадку, коли правові норми суперечать особистим моральним переконанням судді. У цьому випадку суддя стикається з вибором між дотриманням чинного закону та відстоюванням своїх особистих цінностей, відповідно вказане створює складність у практичному застосуванні принципу доброчесності та може викликати конфлікт між законом та сумлінням.

Досліджувана проблема розглядається через призму взаємозв'язку правових принципів та моральних індивідуальних переконань. Важливо розуміти, як внутрішні моральні цінності суддів можуть вплинути на їхні рішення та кількість цього впливу повинна бути збережена в рамках загальноновизнаних норм справедливості, тому державна правова політика повинна націлюватися на розвиток навичок об'єктивного аналізу та врахування правових аргументів, незважаючи на свої якості морального уподобання.

Філософсько-правова доктрина, у своєму розгляді, аналізує цю проблему як конфлікт між моральною абсолютністю та правовим релятивізмом. Вона вимагає розуміння та аналізу норм і принципів права в контексті загальної моральної картини світу. У практичному плані вирішення цієї проблеми вимагає суддів щодо балансування між суворим дотриманням закону та збереженням власної моральної цілісності, а відповідно зумовлює потребу високого рівня філософсько-правового осмислення своїх рішень та вміння знаходити оптимальну факторологічну константу у мотивації справедливого фактору реалізації правосуддя. У сукупності ці онтологічні аспекти вказують на складність завдання забезпечення доброчесності суддів у правовій системі. Розв'язання цих проблем передбачає виважене поєднання правових норм, етичних принципів та ідеологічних концепцій для створення справедливого і надійного правосуддя.

По-друге, політичний вплив на суддів та процес здійснення правосуддя. У сучасних суспільствах, особливо в контексті політичних криз та конфліктів, можливий вплив політичних структур на судові рішення, що порушує принцип незалежності суддів, проблема полягає в небезпеці втручання політичних атракторів у судову діяльність, що може вплинути на об'єктивність судових рішень. Судді можуть стати об'єктом політичного тиску чи впливу з боку владних структур. Нечіткість та брак ефективних механізмів захисту суддів від неправомірного впливу з боку політичних, економічних чи інших сил може вплинути на їхню незалежність та об'єктивність у вирішенні справ.

Питання актуальне не тільки для України, але й для ряду європейських держав. Так, зокрема, питання політичного впливу на суддів актуалізувалося у світлі правової реформи 2017 року. Після суперечливих реформ Національної ради юстиції, що уповноважена формувати подання на призначення суддів, за твердженням науковців (Szwed M.) [3], втратила незалежність від політиків. У чотирьох рішеннях, винесених на даний момент, Європейський суд з прав людини постановив, що призначення суддів Верховного Суду, здійснені за запитом політизованого органу, були обтяжені явним порушенням національного законодавства, і, як наслідок, колегії судів, що склалися з суддів, призначені таким чином, не були "судом, встановленим законом" ("Reczkowicz проти Польщі" [4], "Долінська-Фічек та Озімек проти Польщі" [5], "Advance Pharma проти Польща" [6], "Юшишин проти Польщі" [7]).

Ідеологічно-правовий аспект цієї проблеми виявляється в аналізі відносин між владою та судом, їх ролі в забезпеченні правової нормативності та принципу розділення влади. Важливо змінити межі допустимого впливу політики на судові рішення та встановити механізми забезпечення незалежності суду. Рішення цієї проблеми передбачає розробку та вдосконалення нормативно-правового механізму, що гарантує незалежність судів від впливу зовнішніх чинників, а також суттєвою є розробка етичних стандартів для суддів, які визначають недопустимість політичного впливу на їхню діяльність.

У практичному плані суддям важливо вміти виявляти та уникати ситуацій, коли їх рішення можуть бути викривлені політичним впливом, що вимагає високого рівня етичності, вміння встояти за принципи незалежності суду та врахування загальних інтересів суспільства в процесі прийняття рішення.

По-третє, системні вади та морально-етична орієнтація судової системи, тут важливо врахувати, що судова система сама може писати внутрішні дефекти та конфлікти інтересів, які можуть підірвати доброчесність суддів. Ця проблема виокремлює внутрішні дефекти та конфлікти, які

Проблеми у сфері доброчесності суддів у сучасних умовах політико-правової реальності

інколи можуть притуплювати контури суддівської доброчесності, вказане потребує осмислення основних принципів та цінностей, що лежать в основі судової системи, та пошуку їх подальшого вдосконалення.

До таких системних вад можна віднести: відсутність чітких та ефективних механізмів контролю за дотриманням суддями етичних норм та принципів, що призводить до ситуацій, коли судді порушують етичні стандарти, не несучи відповідальності за свої дії; недостатня прозорість у критеріях та процедурах призначення суддів, можливість дискреційного втручання у процес призначення та виявлення ефективних механізмів оскарження можуть також створити загрозу незалежності суддівського корпусу.

Четверта проблема пов'язана з можливістю впливу громадської думки на судові рішення, що виражається через призму “публічної перцепції та справедливості”, що відображає можливий вплив громадської думки на судові рішення, означає сприйняття громадськістю та суспільним оточенням судочинства, вироків та дій суддів і включає виявлення та оцінку громадськості відповідності судочинства нормам суспільної моралі та громадської правосвідомості. Публічна перцепція може вплинути на судову систему, громадська думка може виявити тиск або створити певне очікування щодо того, якими повинні бути судові рішення, домінують в ситуаціях, коли справа має великий громадський інтерес.

Тут слід порушити питання про те, чи судді повинні враховувати громадську думку та чи повинні відстоювати власне переконання у випадках, коли вони дисонують, тому важливо збалансувати ці погляди з належністю забезпечити незалежність та об'єктивність суду. Вирішення цієї проблеми передбачає розвиток механізмів комунікації між судовою системою та громадськістю, сприяння громадській освіті щодо судового процесу та зміцнення довіри громадян до суду як незалежного органу правосуддя.

По-п'яте, в контексті глобалізації правових явищ, активній інтеграції та комунікації держави і права до стандартів та практик зарубіжних держав виникає також малодосліджена нині проблема – міжкультурного дисонансу та проблеми соціокультурної адаптації суддів у міжнародних рамках. Вона зумовлюється потребою забезпечення адаптації суддів до особливостей культурного та правового середовища при вирішенні міжнародних правових справ, міжкультурні відмінності можуть вплинути на тлумачення норм, встановлених міжнародними договорами, а також на вибір між більшими методами вирішення правових конфліктів.

У науковому контексті ця проблема потребує вивчення в рамках міждисциплінарних досліджень, які об'єднують правові, культурні, антропологічні та соціологічні підходи, важливо розуміти, як взаємодія різних культур може вплинути на сприйняття та застосування правових норм. Тому у практичному плані суддям важливо розвивати навички культурної чутливості та вміння пристосовувати свою роботу до особливостей конкретного міжнародного контексту. Це може включати вивчення міжнародних правових актів, участь у спеціальних навчальних програмах та культурних обмінах для покращення рівня адаптації та професійної компетентності в міжнародних справах.

Також вказана проблема актуалізується щодо потреби формування в Україні інклюзивного національного середовища, оскільки наша держава є багатонаціональним та багатоетнічним політико-правовим утворенням, тому захист прав та інтересів представників окремих суб'єктів етнонаціональних відносин, зокрема національних меншин, релігійних меншин, корінних народів достатньо актуалізується в контексті реалізації європейських стандартів справедливого судочинства.

Висновок. Доброчесність суддів є основою для забезпечення громадянських прав і свобод, а також для виконання важливої ролі суддів у забезпеченні справедливого суспільства. У контексті судової реформи в Україні доброчесність суддів виступає як стратегічний інструмент забезпечення

незалежності та прозорості судової системи, сприяє зміцненню довіри громадян до судової влади та підвищенню авторитету суду у суспільстві.

Виокремлено такі проблеми у сфері доброчесності суддів у сучасній політико-правовій реальності: моральна нестійкість представників судового корпусу та дилема індивідуальної моральності в контексті судового рішення; політичний вплив на суддів та процес здійснення правосуддя; системні вади та морально-етична орієнтація судової системи, тут важливо врахувати, що судова система сама може писати внутрішні дефекти та конфлікти інтересів, які можуть підірвати доброчесність суддів; міжкультурний дисонанс та проблеми соціокультурної адаптації суддів у міжнародних аспектах імплементації багатоманітності соціального простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Paruta O., Harasymiv T., Lychenko I., Kotukh O., Chornopyska V. Legal Socialization in the Context of Global Transformations. *European Review*, 2023. Vol. 31(3). P. 273–290. doi:10.1017/S1062798723000066.
2. Smidova, Z., Cavaciuti A., Johnsen J. Anti-corruption and public integrity strategies – Insights from new OECD indicators, OECD Economics Department Working Papers, 1725, OECD Publishing, Paris, 2022 URL: <https://doi.org/10.1787/a925c7fd-en>.
3. Szwed M. Fixing the Problem of Unlawfully Appointed Judges in Poland in the Light of the ECHR. *Hague J Rule Law* 2023. Vol. 15. P. 353–384 <https://doi.org/10.1007/s40803-023-00191-3>.
4. European Court of Human Rights, *Reczkowicz v. Poland*, application no. 43447/19, judgment, 22 July 2021.
5. European Court of Human Rights, *Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland*, applications nos. 49868/19 and 57511/19, judgment, 8 November 2021.
6. European Court of Human Rights, *Advance Pharma sp. z o.o. v. Poland*, application no. 1469/20, judgment, 3 February 2022.
7. European Court of Human Rights, *Juszczyszyn v. Poland*, application no. 35599/20, judgment, 6 October 2022.

REFERENCES

1. Paruta O., Harasymiv T., Lychenko I., Kotukha O., Chornopyska V. (2023). *Legal Socialization in the Context of Global Transformations*. *European Review*, 31(3), 273–290. doi:10.1017/S1062798723000066 [in English].
2. Smidova Z., Cavaciuti A., Johnsen J. (2022). *Anti-corruption and public integrity strategies – Insights from new OECD indicators*, OECD Economics Department Working Papers, 1725, OECD Publishing, Paris, URL: <https://doi.org/10.1787/a925c7fd-en> [in English].
3. Szwed, M. (2023). *Fixing the Problem of Unlawfully Appointed Judges in Poland in the Light of the ECHR*. *Hague J Rule Law* 15, 353–384 <https://doi.org/10.1007/s40803-023-00191-3> [in English].
4. European Court of Human Rights (2021). *Reczkowicz v. Poland*, application no. 43447/19, judgment, 22 July 2021 [in English].
5. European Court of Human Rights (2021). *Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland*, applications nos. 49868/19 and 57511/19, judgment, 8 November 2021 [in English].
6. European Court of Human Rights (2022). *Advance Pharma sp. z o.o. v. Poland*, application no. 1469/20, judgment, 3 February 2022 [in English].
7. European Court of Human Rights (2022). *Juszczyszyn v. Poland*, application no. 35599/20, judgment, 6 October 2022 [in English].

Дата надходження: 16.08.2023 р.

Rostislav Matviyiv

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Scientific Institute of Law,
psychology and innovative education
rostyslav.i.matviiv@lpnu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1280-6776>

**PROBLEMS IN THE SPHERE OF JUDGES' BENEVOLENCE
IN THE MODERN CONDITIONS OF POLITICAL AND LEGAL REALITY**

The article examines aspects of the generalization of problems in the field of integrity of judges in modern conditions of political and legal reality.

The integrity of judges is the basis for ensuring civil rights and freedoms, as well as for fulfilling the important role of judges in ensuring a just society. In the context of judicial reform in Ukraine, the integrity of judges acts as a strategic tool for ensuring the independence and transparency of the judicial system, contributes to strengthening citizens' trust in the judiciary and increasing the authority of the court in society.

It has been established that in the context of the purification of the judiciary, the integrity of the courts becomes a key tool for identifying and using negative phenomena, such as corruption, impartiality and other violations of ethical norms. This requires judges to follow not only the letter of the law, but also the higher principles of justice, which are based on general human rights and principles of justice.

It is motivated that trust in the judicial system is based on society's deep understanding of equality before the law and the independence of the judiciary from the influence of political or other external factors, acting as a key element of the legitimation of power and the legal system as a whole. Therefore, it is summarized that the judicial system, as a reflector in the entire legal system, bears a huge responsibility to society and the state as a whole, contributing to establishing trust in the legal system and supporting the principles of equality and justice.

The following problems in the field of integrity of judges in the modern political and legal reality are singled out: moral instability of representatives of the judiciary and the dilemma of individual morality in the context of a court decision; political influence on judges and the process of administration of justice; systemic defects and moral and ethical orientation of the judicial system, here it is important to take into account that the judicial system itself can write internal defects and conflicts of interests that can undermine the integrity of judges; intercultural dissonance and problems of sociocultural adaptation of judges in international aspects of the implementation of multifaceted social space.

Keywords: integrity of judges, judicial system, justice, fairness, public, moral and ethical norms, social order, judicial reform.